

Дзеркало бессарабської еволюції

Юлій Швець

Стрічка відтворює жахкий конвеєр смерті: в шаленому темпі до краю ями одного за одним ставлять приречених і стріляють в потилицю – і так зрання до пізньої ночі. (Один з убивць на прізвище Блохін, що власноруч стратив за війну до 15 тисяч (!) жертв, став генералом. А всі кати отримували грошові винагороди).

Ці фільми – екологія історичної пам'яті в дії. Пошукова компетентність і громадський темперамент авторів стрічок дозволяє їм виявляти єдину природу радянщини, її людиноненависницьку суть, несумісну з гуманістичними ідеалами, не кажучи вже про християнські. Дісталось й сучасному лицемірству Москви, адже під Харковом нищили не лише поляків, а й українців та білорусів, яких Кремль називає нині «братами». Чітко фіксують стрічки і незмінний принцип чекістської злочинної «філософії»: чим більш знавісніла брехня – тим легше «маси» в неї вірять. Тож глядачам вирішувати: Геббельс вчився в сталінських катів чи енкавеевники взяли за приклад тактику фашизму?

Ці історичні кіноекскурси вміло зносять загати московської пропаганди й олжі, та гібридна наруга Кремля посилюється і в двобой правди і кривди пошуковцям ще не раз знадобляться їхній талант, інтелект й вірність темі. Та будь-які творчі зусилля цих двох юних митців того варті: люди прагнуть істини, як би глибоко й підло не ховав її ворог.

Наостанок згадаю стрічку Дмитра Вовка «І в краплині відобразиться океан», що стала поетичним символом «Полтава-Доку». Це прекрасний фільм про те, як з джерел і потічків набирає силу ручай, що, вбираючи нові притоки, перетворюється в річку, шириться, летить з водоспадів, повноводно й потужно несеться в море, де своєю чергою впадає в океан. Так і полтавський форум кінодокументалістики міцнів і захоплював все нових учасників, однак...

«Полтава-Док» живе на чистому ентузіазмі. Заснував фестиваль та віддано його продовжує Олександр Калашник, якого в цій справі підтримував старший брат Віктор Павлович Калашник – режисер кіностудії «Білорусьфільм», що, на превеликий жаль, недавно пішов за світи. Всю дистанцію кінофоруму пройшли з Олександром Павловичем багаторічний директор «Кіновідеопрокату» Полтави Микола Січкара та еколог, кандидат біологічних наук, очільник обласної організації Українського товариства охорони природи Наталія Смоляр. Художнім куратором фестивалю є кінорежисер, народний артист України Борис Савченко. В цілому ж це майже родинний проект, бо всі роки в ньому працюють донька Калашника – Ірина й дружина – Наталія Вікторівна. На закритті 10-го «Полтава-Доку» Олександр Павлович оголосив, що це останній форум, бо долати «полтавську пустелю кінематографа» далі немає сил. Та йому ніхто не повірив, адже Калашник і сам прохопився: «Ніколи не покидайте кіно – в ньому бринить людська правда!»

Полтава – Київ

Справжній сюжет МКФ етнографічного документального кіно «ОКО» (Об'єднання Креативних Особистостей) зав'язується двісті років тому, коли етнічні болгари, гагаузи, албанці, під проводом православних священників, цілими селами втікаючи від турецького геноциду, заснують на приєднаних до Російської імперії територіях по річці Дунай свої поселення. Прибульцям даються значні преференції, зокрема, звільнення від податків та військової повинності на десятки років. Таким чином протягом століття північна імперія виводить стійкий «сорт» політично лояльних мешканців Бессарабії, безмежна вдячність яких благодійникам передаватиметься з покоління в покоління¹.

Тож можна лише уявити, скільки енергії треба було мати, скільки герметичних дверей потрібно було відчинити, аби бессарабська еволюція почалася, і замкнений консервативний потяг «милої Болгарії» зрушив з місця до станції «український простір» – до хоча б найменшої асиміляції в новітні культурні процеси при збереженні етнічної багатовекторності й своєрідності бессарабського мультикультурного регіону.

«Єднаймося, не уніфікуймося» – піонером глобальних пе-

¹ Мешканці сіл розмовляють рідними – болгарською, гагаузькою, албанською тощо – мовами, а поміж собою – російською; заміна аналогового телебачення на цифрове і кодування приватного сигналу привело до появи на кожному будинку супутникової антени, і наразі населення споживає виключно російський інформаційно-культурний контент, котрий формує, звісно ж, ніяк не дружнє ставлення до України. Від екскурсиводів можна почути «наша матушка-Екатерина», російським воєначальникам Суворову й Інзову (якого з імперської подачі міфологізують як «позашлюбного сина» Катерини) поклоняються тут ніби язичницьким ідолам. Навіть економічна інтеграція з фруктами, вином і домінуючим «експортом» цибулі-сіянки (що, завдяки сприятливому клімату, вирощується тут у гігантських масштабах для постачання в західноукраїнські регіони) не змінює ситуацію на краще. Таким чином, за роки Незалежності українська Бессарабія виключена з творення національного контексту повністю.

Кадр із фільму «Ткацький шлях». Режисерка Леся Воронюк. Україна, 2020.

ретворень у прикордонному містечку Болград (за 250 км від Одеси) стала етнограф-фольклорист Тетяна Станева, котра зуміла переконати Держкіно і УКФ, Одеську обласну раду й адміністрацію містечка на чолі з мером Сергієм Дмитрієвим (той прийняв пропозицію одразу), що час для соціокультурних зрушень настав. І їх інструментом повинне стати кіно – етнографічне, антропологічне, документальне – яке задля збереження й примноження спільного культурного багатства винесло би дилему етнічної «варіативності-замкнутості» на світ Божий. Минулого року через пандемію кінофестиваль відбувся онлайн. Нинішній же, де було показано 60 стрічок із 42 країн, мав усі риси професійного форуму.

Центром його стали й мистецькі явища, й різноманітні культурні «активності»: виставки «Болгарський дух півдня України» та «Корені», майстер-класи народних ремесел, спілкування фольклористів-етнографів з кінематографістами, пресконференції та панельні дискусії на актуальні теми (зокрема, традиція, дискримінація, політичний контекст тощо), дефіле народного традиційного одягу, майстер-клас народного танцю, арт-пленери.

Така «культурна експансія» у фестиваль документального кіно цілком зрозуміла, адже в журі на чолі з Володимиром Войтенком та журналістів столичних ЗМІ була змога подивитися всі стрічки на ютуб-каналі, а три локації (великий екран на центральній площі та два в міських закладах культури) призначалися переважно для місцевих глядачів. Вони не завжди додивлялись стрічки до кінця (бо не розуміли ні англійського, ані українського титрування), але частина найбільш стійких зоставалась – намагаючись якщо не зрозуміти, то хоча б візуально відчутти повсякденне життя великих і малих міст, побачити відображення власного життя в житті інших етносів, народів, спільнот. І в останній день покриті домотканими килимками («фішка» фестивалю) лави на центральній площі перед великим кіноекраном були заповненими – сучасне мистецтво наздоганяло традицію.

Переможцем національного повнометражного конкурсу журі обрало повний цікавих спостережень «Будинок» Тетяни Кононенко та Матільди Местер про будні мешканців і самої конструктивістської споруди Держпрому в Харкові. Фільм про найактуальнішу проблему регіону «Брудні води Дунаю» Всеволода Ананьєва переміг в національному короткому метрі. Не за песимістичний, як зазвичай, а «за життєствердний портрет українки в світах» спеціальний приз дістався Олені Федюк за «Італійський щоденник Ольги». Володарем призу глядацьких симпатій став «Ткацький шлях» Лесі Воронюк (традиційне ткацьке ремесло сьогодні), друге та третє місця отримали відповідно «Вусатий фанк» Олександра Ковша (про джерела

пісенної масової культури України 70–80-х ХХ століття) та «Над землею» сірійця Сомара Афифа Ага (про сірійську війну, яка легко екстраполюється на сучасну ситуацію на Донбасі).

В міжнародному повному метрі переміг фільм мексиканця Сержи Петро Роса «Лабірин Йоеме» (про екологічну проблему зневоднення річок). Спеціальний приз «за силу духу й прагнення свободи» отримала бразильська стрічка Девіда Берта Джорвіс Дертта «Село опирається» (гострий конфлікт місцевих жителів і центрального уряду через землю). «Архо-Афарська торгівля сіллю на Північному Сході Ефіопії» Тілія Якоба Фредеріка Трора нагадала рідний чумацький шлях і викликала симпатії журі в короткому метрі. Спеціальний диплом за особливий погляд «у цивілізаційному діалозі культур» отримали «Електронні листи моєї молодшій сестрі» Соломона Меконена.

Закінчився останній день «великого екрану на краю світу» традиційним болгарським танцем хоро далеко за північ. Фестиваль, що задумувався як документальний кінодіалог етнічних світів, став багатошаровим мультикультурним явищем, в якому події примхливо монтувались, вбираючи в себе багато ексцентричних і традиційних сюжетних ліній. Можливо, не всі переживуть перевірку часом, але одна з них, безсумнівно, стане концептуальною. В маленькому Болграді команда ентузіастів дозволила собі не лише напади провінційної меланхолії та прустівський погляд на втрачений час і містом, і людьми, а й наповнену креативною енергією цілком сучасну спробу виховання глядача та відродження культури відвідування кіно. І проявилось це, зокрема, в долученні всіх бажаючих не лише до масових переглядів під відкритим небом, а й до професійних дискусій після переглядів – фантастичне відчуття, ніби потрапив на кінофорум не в донедавна забутому Богом Болграді, а, принаймні, в Локарно.

Вересень 2021, м. Болград